

Лекція №17

Тема: Дикарбонові кислоти.

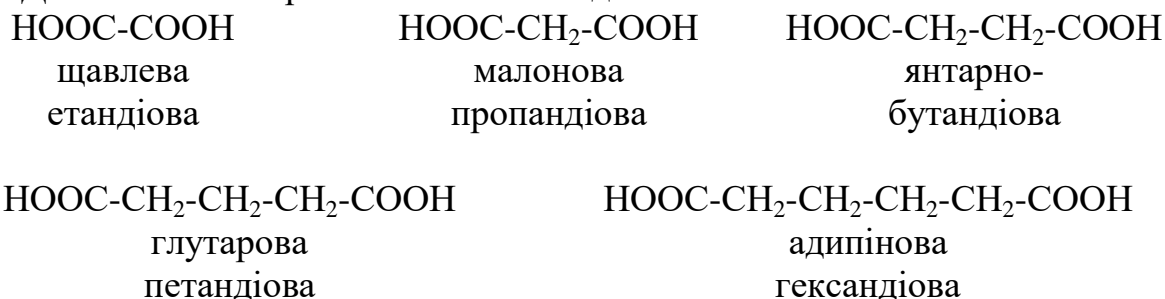
План

1. Будова. Номенклатура. Ізомерія.
2. Методи добування.
3. Фізичні властивості.
4. Хімічні властивості.

1. Будова. Номенклатура. Ізомерія.

Двохосновні карбонові кислоти містять дві карбоксильні групи HOOC-R-COOH . В залежності від природи радикалу розрізняють насичені, ненасичені і ароматичні дикарбонові кислоти.

До насичених карбонових кислот відносять:

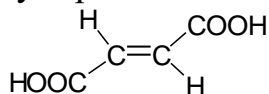

За систематичною номенклатурою ІЮПАК назви дикарбонових кислот утворюють від назви насичених вуглеводнів, додаючи закінчення *-діова кислота*.

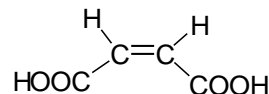
Із ненасичених дикарбонових кислот найбільш важливе значення мають фумарова і малеїнова кислоти, які мають однакову структурну формулу HOOC-CH=CH-COOH , але різну просторову конфігурацію.

бутендіова кислота

Фумарова кислота – транс-ізомер, а малеїнова кислота – цис-ізомер.

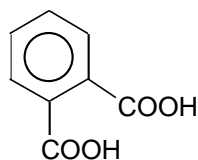
фумарова

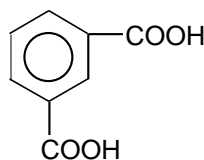
малеїнова

Фумарова кислота знаходиться в багатьох рослинах, особливо часто вона зустрічається в грибах. Малеїнова кислота в природі не знайдена, її отримують синтетичним шляхом.

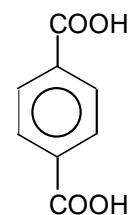
Важливими представниками ароматичних дикарбонових кислот є фталеві кислоти:

о-фталева

м-фталева

п-фталева (терефталева)

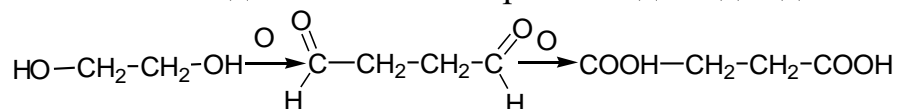
1,2 бензендикар-
бонова кислота

1,3 бензендикар-
бонова кислота

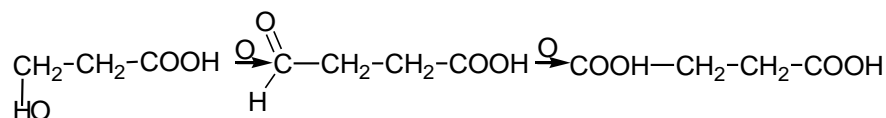
1,4 бензендикар-
бонова кислота

2. Методи добування.

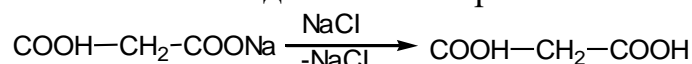
1. Окислення двохатомних спиртів або діальдегідів:

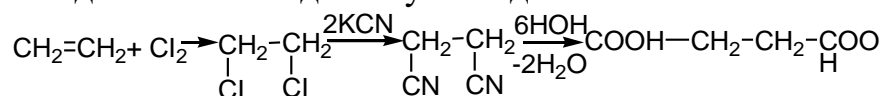
2. Окислення оксикислот:

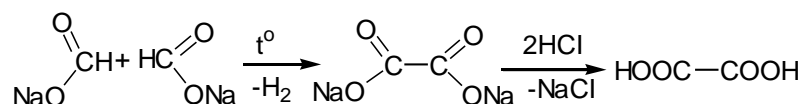
3. З галогенпохідних моно карбонових кислот:

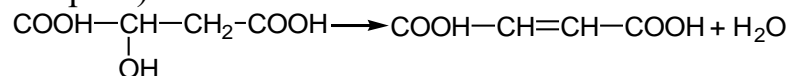
4. З дигалогенпохідних вуглеводнів:

5. Щавлеву кислоту отримують при нагріванні мурашинокислого натрію:

6. Фумарову і малеїнову кислоти отримують при t° яблучної кислоти (оксиянтарної):

При повільному, обережному t° отримують головним чином фумарову кислоту, а при більш сильнішому нагріванні і при перегонці яблучної кислоти отримують малеїнову кислоту.

Фталеві кислоти отримують окисленням диалкілбензолів і нафталіну.

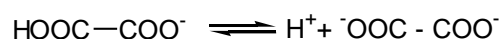
3. Фізичні властивості.

Всі дикарбонові кислоти – тверді речовини, розчинні у воді. Зі збільшенням молекулярної маси розчинність їх у воді зменшується. Фумарова і малеїнова кислота різко відрізняються і по фізичним і по хімічним властивостям. Тпл фумарової кислоти 288°C , а малеїнової – 130°C , фумарова погано розчинна у воді, а малеїнова – дуже гарно.

Ароматичні фталеві кислоти погано розчинні у воді, особливо терефталева.

4. Хімічні властивості.

У водних розчинах двохосновної кислоти підлягають східцевій дисоціації.

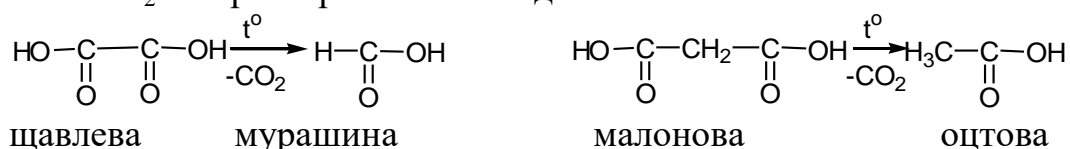

Здібність до дисоціації у двоосновних кислот більше, ніж у відповідних по кількості атомів вуглецю одноосновних кислот. Так щавлева кислота більше сильніша кислота ($K_d = 3,8 \cdot 10^{-2}$), ніж одноосновна оцтова ($K_d = 1,76 \cdot 10^{-5}$). Це пояснюється взаємним впливом карбоксильних груп, полегшуючим дисоціацію.

Сила двоосновних кислот залежить від взаємного розміщення карбоксильних груп в вуглецевому ланцюжку: чим вони більш віддалені один від одного, тим кислота слабша. Тому щавлева кислота є найбільш сильнішою двоосновною кислотою.

Для дикарбонових кислот властиві ті ж хімічні властивості, що і для монокарбонових кислот. Різниця у тому, що у реакціях можуть приймати участь як одна, так і дві карбоксильні групи. Тому дикарбонові кислоти долають два ряди солей і два ряди функцій них похідних кислот: повні і неповні галогенангідриди, складні ефіри, аміді. Наприклад: HOOC-COONa – кислий щавлевокислий Na (кисла сіль), NaOOC-COONa – щавлевокислий Na (середня сіль).

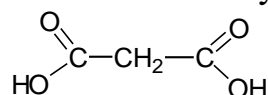
Так же ведуть себе двоосновні кислоти з двома і трьома вуглецевими атомами. Вони не утворюють циклічних ангідридів, а при t° розкладаються, виділяючи CO_2 й перетворюються на одноосновні кислоти:

Розклад карбонових кислот з виділенням CO_2 називається реакцією декарбоксилування.

Здібність янтарної і глутарової кислот і нездібність щавлевої і малонової кислот давати циклічні ангідриди легко пояснюється. Валентний кут між атомами вуглецю рівняється $109^\circ 28'$, тому вуглецевий ланцюжок з 4 і 5 атомів може бути зігнутим, тому що кінці молекул близько підходять один до одного, і якщо на кінцях знаходяться дві карбоксильні групи, то при такому близькому раз положенні вони відщеплюють воду, замикають цикл. При цьому утворюються стійкі п'яти- або шестичленні цикли. А молекули з двох і трьох атомів вуглецю не можуть так зігнутися, щоб дві карбоксильні групи опинилися близько одна біля одної.

У малонової кислоти водневі атоми CH_2 -групи дуже рухомі. Із-за впливу двох карбоксильних груп. З участю цих рухомих атомів водню малонова кислота вступає у різні реакції заміщення. Наприклад:

в ефірах малонової кислоти атоми водню здібні заміщуватися атомами лужних металів. Наприклад: із діетилового ефіру малонової кислоти при дії натрію або алкоголяту натрію легко утворюється натріймалоновий ефір:

